

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDAGI DARS JARAYONLARINI KREATIV
METODLAR ASOSIDA TASHKILLASHTIRISH

Rustamova Manzura Mirkamalovna

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti "Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim metodikasi"
kafedrası mudiri, PhD v.b.dotsent

Axmedova Mashxura Mirzabek qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro universitetining "Boshlang'ich ta'lim metodikasi va nazariyasi"
mutaxassisligining 1-kurs magistratura talabasi

Annotatsiya: Dunyo innovatsiyalar bilan belgilanadigan davrga aylanib borar ekan, ushbu muassasalar bitiruvchilarni innovatsion ruh bilan rivojlantirish uchun o'qitish usullarini rivojlantirishlari kerak. An'anaviy ma'ruzalarga asoslangan pedagogika o'z maqsadiga xizmat qilgan bo'lsada, zamonaviy o'quvchilar yanada qiziqarli va ishtirok etish tajribasini talab qiladi. Ushbu maqolada kollej va universitetlardagi dars jarayonlari o'quvchilarda tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun ijodiy usullar asosida qanday qilib qayta tashkil etilishi mumkinligi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim muassasalari, dars jarayonlari, o'quv dasturi, metodikalar, zamonaviy usullar, texnologiya

Kirish: Hozirgi zamon talablariga ko'ra, jahon ta'lim standartlariga javob bera oladigan bilimdon, zukko, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash oliy ta'lim muassasalari oldida turgan muhim vazifalardan biridir. Bu vazifani bajarishda oliy ta'lim muassasalarida talabalar faoliyatida mustaqil ta'limni to'g'ri tashkil etish muhim omil bo'lmoqda. Shu bois oliy ta'lim tizimida mustaqil ta'limni tizimli va to'g'ri yo'lga qo'yish haqida ko'plab fikrlar bildirildi. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasining "Oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik maqsadlari

va ustuvor yo'nalishlari" deb nomlangan bandlarida tushuncha va fikrlar berib o'tilgan. Mazkur bandda ta'lim oluvchilarning mustaqil ta'lim va mustaqil ishlash ko'nikmalarini doimiy ravishda takomillashtirish orqali mutaxassislarning zarur kompetensiyalarini, ijodiy ijodkorligini, izlanuvchanligini, mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilgan.

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda o'quvchilar faoliyatida mustaqil ta'limni to'g'ri tashkil etish bugungi kunda ta'limning dolzarb masalasidir. Mustaqil ta'limning dolzarbligini quyidagi ta'rifdan ko'rishimiz mumkin. "Talabani mustaqil ishi – fan o'qituvchisining maslahat va tavsiyalari asosida muayyan fan bo'yicha o'quv rejasida ko'rsatilgan bilim, ko'nikma va malakalarning ma'lum qismini talaba tomonidan sinfdan tashqarida o'zlashtirishga qaratilgan tizimli faoliyatidir".

Ma'lumki, o'quvchilarni mustaqil ishlashga o'rgatish ularning nafaqat o'z mutaxassisligi bo'yicha hayotiy muammolarni hal eta oladigan yetuk mutaxassis bo'lib yetishishiga yordam beradi. Bundan tashqari, mustaqil ta'lim tizimli va to'g'ri tashkil etilsa, o'quvchining mustaqil ishlashi uchun yetarli shart-sharoit yaratilsa, zamonaviy texnika va texnologiyalardan foydalanish imkoniyati yaratilsa, o'quvchining fanni mustaqil o'zlashtirishi, talaba bilim olishining fundamental asosidir va talabani kasbiy rivojlanishiga, ijodiy yondashuviga va intellektual rivojlanishiga yordam berishi mumkin.

O'quv yili davomida talabalar bilimni oshirish maqsadida oliy o'quv yurtlarida o'qituvchi rahbarligida ma'ruza, amaliy va turli laboratoriya mashg'ulotlari tizimli ravishda olib borilmoqda. Bu jarayonda o'quvchilar har bir darsdan kerakli darajada bilim olishga harakat qiladilar. Ammo bu tadbirlar bo'lajak o'quvchilarni yetarli darajada bilimli qila olmaydi. Binobarin, o'quvchilarning yetuk shaxs sifatida kamol topishida mustaqil ta'limning o'рни beqiyosdir. Uning tizimli va to'g'ri tashkil etilishi oliy ta'lim muassasasi va fan o'qituvchilarining kasbiy mahorat darajasiga bog'liq. O'quvchilar faoliyatida mustaqil ta'limning noto'g'ri tashkil etilishi ijodkorlikning sust rivojlanishiga, har qanday vaziyatda muammoni hal qila olishiga, so'z erkinligiga, ijodkorlikka olib kelishi mumkin.

Tajribalar va ko'plab kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchi mustaqil ishlagandagina u chuqur va to'g'ri o'rganadi va ularda mustaqil ishlash ko'nikmasi

shakllanadi, ijodiy ishga qiziqish uygʻonadi. Binobarin, talabaning mustaqil ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etishi uchun zarur bo'lgan barcha o'quv-uslubiy ta'minotni yaratish oliy ta'lim muassasasining asosiy vazifalaridan biridir. Bundan tashqari, oliy ta'lim tizimida mustaqil ta'lim zamonaviy pedagogik texnologiyalar orqali tashkil etilgan bo'lsada, ularda ko'plab muammolarni yaqqol kuzatishimiz mumkin:

a) Mustaqil ta'limning tizimli tashkil etilmaganligi (O'qituvchi talabalarga 1-4-kursgacha bir xil shaklda tayyorlangan topshiriqlarni beradi, ya'ni konspekt yozadi. Natijada o'quvchi oddiy robot bo'lib qoladi, o'quvchida esa ijodkorlik yetishmaydi. umumiy qobiliyat yo'qolib bormoqda. Birinchi kursga kirgan talabaning mustaqil ta'lim va mustaqil ishlash ko'nikmalari yetarli emas va unga bu shaklda mustaqil ta'lim berish vazifasi qo'yilgani to'g'ri. Ammo 2-3-4-kurs o'quvchilar bu davrlarda juda ko'p ko'nikma va malakalarni shakllantirgan. Shuning uchun ularning mustaqil ishlarini oddiydan murakkabgacha tizimli ravishda tashkil etish zarur).

b) Talabalarining mustaqil bilim olishida ijodkorlikni shakllantirish maqsadi ko'zda tutilmagan. Ya'ni o'qituvchi bergan topshiriqni bajarish orqali o'quvchida ijodkorlikning yo'qligi. Bu muammo bevosita fan o'qituvchisiga bog'liq. Bu masalani hal qilish uchun o'qituvchi o'quvchilarga ularni fikrlashga, muayyan masalani yechishga, tanqidiy fikrlashga, ularning saviyasidan kelib chiqqan holda ma'lumotlarni solishtirishga yordam beradigan topshiriqlar berishi kerak. Bu orqali talaba o'z bilimini oshiradi, o'ziga bo'lgan ishonchi ortib boradi, kelajakdagi faoliyati davomida har qanday vaziyatdan chiqib ketish qobiliyatini shakllantiradi.

v) Tugallangan mustaqil ta'limni amaliyotda qo'llamaslik (o'qituvchi tomonidan og'zaki baholash va uni amalda sinab ko'rmaslik). Natijada o'quvchilarning erkin so'zlash qobiliyati shakllanmaydi, o'quvchi hayajondan qutula olmaydi.

Shuning uchun o'qituvchilar mustaqil ta'limni amaliyotda sinab ko'rgandan so'ng uni baholashlari maqsadga muvofiqdir.

d) Mustaqil ta'limning ma'lum bir muammoga yo'naltirilmasligi, ya'ni uning individualligi. Natijada, talaba mustaqil ta'limni oddiy vazifa deb biladi. Bu masalani hal

qilish uchun o'qituvchi talabaning mustaqil ishiga ijodiy yondashishi, mustaqil ta'lim mavzularini qandaydir muammoni hal qilishga yo'naltirishi, unga o'quvchini qiziqtirishi uchun yetarli turtki berishi, kerakli manbalarni topishga o'rgatishi kerak. Bundan tashqari, o'qituvchi doimo mustaqil ishlarni boshqarishi, ularni tashkil etishda o'zboshimchaliklarga yo'l qo'ymasligi, ta'lim standartida belgilangan nazorat tizimini o'rnatishi, talabalarga o'qishning barcha bosqichlarida xolisona yordam berishi kerak. Bu orqali har bir o'quvchi mustaqil bilim olishga intiladi va ularda muammoni yechish, tanqidiy fikrlash, mas'uliyat bilan yondashish ko'nikmalari shakllanadi.

Talabaning mustaqil ishi har qanday bo'lajak mutaxassisning tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, o'quvchilarning bilish faolligini oshiruvchi, mustaqil fikrlashga undaydigan mashg'ulot turi deyish mumkin. O'quvchilar faoliyatida mustaqil ta'lim muhim o'rin tutadi. Shu sababli, har bir universitet o'rganilayotgan fanning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, mustaqil ta'lim shakllarini belgilaydi. Bu fanni o'rgatuvchi professor-o'qituvchi, eng avvalo, talabaning qobiliyati va aqliy imkoniyatlariga ishonch hosil qilishi, sabr-toqat bilan, mustaqil ta'limni to'g'ri tashkil etishni bosqichma-bosqich o'rgatishi kerak.

Har bir talabaning dars davomida egallagan bilim va malakalarining kengayishi va o'sishini hisobga olgan holda, ularning kelajakdagi mustaqil ta'lim shakllarini murakkablashtirish, tashabbuskorligi va rolini oshirish zarur. Shundagina mustaqil ta'limni amalga oshiruvchi talaba professor tomonidan berilgan ishni nafaqat bajarishi, balki o'z qiziqishi va qobiliyatidan kelib chiqqan holda mustaqil bajarishi mumkinligini ham tushunadi. Oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'lim quyidagi maqsadlarni ko'zlaydi:

- 1) bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish;
- 2) Ijodiy faoliyatga qiziqishni shakllantirish;
- 3) Tarbiyaviy metodlarni egallash;
- 4) ongli tushunish va mustaqil, ijodiy, tanqidiy fikrlashning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish;
- 5) Mustaqil xulosalar chiqarish malakalarini shakllantirish;

Ushbu maqsadlarni samarali amalga oshirishda oliy o'quv yurtlarida fanlari dasturini ishlab chiqishda quyidagi innovatsion metodlar asosida mustaqil ish mavzularini belgilash maqsadga muvofiq bo'ladi:

- mustaqil ish mavzulari o'quv predmetining bir yoki bir nechta asosiy mavzularida o'tilgan ma'lumotlar asosida yechilgan masalalar asosida tuziladi;
- bir yoki bir nechta kichikdan kattalarigacha muammolarni ko'tarish, ularni hal qilish va oldini olish choralari;
- Albatta, tajriba, laboratoriya tekshiruvi yoki boshqa amaliyotga asoslanadi;
- xulosada o'zi uchun olgan bilimlarini qisqacha tavsiflab bering;
- kichik ixtirolar yoki kashfiyotlar kiritish (masalan: o'quvchining mantiqiy tafakkurini rivojlantiruvchi yangi metod yaratish), bir qator qiziqarli mashg'ulotlar, misollar, masalalar va boshqalarni kiritish;
- o'quvchiga mustaqil ta'lim berishda o'qituvchi o'sha mavzuga oid uch-to'rtta adabiyot nomini tilga oladi (chunki o'quvchi kitoblarni o'qib, solishtiradi va nima qilayotganiga qiziqadi) ;
- talabalar mustaqil ishlarini tashkil etish va nazorat qilish mexanizmini yaratish va takomillashtirish;

Ko'pgina rivojlangan mamlakatlarda jamiyat taraqqiyoti oliy ta'lim rivoji bilan uzviy bog'liq bo'lib, fan va texnikaning zamonaviy axborot texnologiyalari asosida rivojlanishi jamiyatda mustaqil ta'limga bo'lgan ehtiyojni oshiradi. Bu ta'lim muassasalarida o'quvchining mustaqil bilim olishini yangi bosqichga ko'tarish demakdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, kelajakning raqobatbardosh davrida ijodkorlik muvaffaqiyatni belgilovchi omil bo'ladi. Innovatsion o'qitish usullari atrofida dars jarayonlarini qayta tashkil etish orqali oliy ta'lim muassasalari talabalarida ushbu hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirishi va ijtimoiy ehtiyojlarga yaxshiroq xizmat qilishi mumkin. Qat'iyat bilan ular o'quv tajribalarini tizimli miqyosda tasavvurni uyg'otish uchun o'zgartirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Aithal P. S. & Suresh Kumar P. M., *Axborot tizimi orqali akademik yordam: Srinivas Integrated Model, Xalqaro ilmiy tadqiqotlar va zamonaviy ta'lim jurnali (IJSRME), jild. I, I-son, 376-384-bet, 2016 yil.*
2. Line Wittek, Laurens Habib, Laurens Habib, *Sifatli ta'lim va o'rganish turli intizomiy nutqlar doirasida amaliyot sifatida, Oliy ta'limda o'qitish va o'rganish xalqaro jurnali, jild. 25, 3-son, 275-287-bet, 2013 yil.*
3. Jozef, M., Yakhov, M., Stoun, G., *Ta'lim muassasasi: xizmat sifatiga intilish: mijozlar nuqtai nazari. Ta'lim sifatini ta'minlash, jild. 13-son 1, 66-82-betlar, 2005 y.*
4. Gopal K. Kanji, Abdul Malek Bin A. Tambi va Uilyam Uolles, *AQSh va Malayziyadagi oliy ta'lim muassasalaridagi sifat amaliyotlarining qiyosiy tadqiqoti, Jami sifat menejmenti, jild. 10, 3-son, 357-371-betlar, 1999 yil.*
5. Mohammad S. Owlia, *"Oliy ta'limda sifat - so'rov", "To'liq sifat menejmenti" jild. 7, 2-son, 161-172-betlar, 1996 yil.*

